

מבט על, גיליון 401, 6 בפברואר 2013

אתגר ההתמודדות עם התעצמות ובניין כוח של האויב: המקרה של נשק מתקדם לחזבאללה

עמוס ידלין

על פי מקורות זרים ישראל פעלה כנגד שיירה שעמדה להעביר נשק מתקדם – כנראה מערכות טילי קרקע-אוויר מסוג SA-17 – מסוריה ללבנון. תקיפה זאת מעלה כמה סוגיות חשובות, הן ברמה העקרונית של תפישת הביטחון הלאומי הישראלית והן בהקשר הנקודתי של הערכת המצב מול המתרחש בסוריה ולבנון בעת הנוכחית.

ברמה העקרונית, קיימת דילמה האם ומתי לפעול באופן יזום ומונע אל מול התהוות איום משמעותי המסכן אינטרסים ביטחוניים חשובים של מדינת ישראל. בעבר פעלה מדינת ישראל אל מול קשת רחבה של איומים מתהווים – מהצבא המצרי שהתעצם ב-1956 אחר העסקה הציבית, אל מול אותו צבא שנערך באופן מאיים על גבולותיה במאי 1967, אל מול תוכניות גרעין בעיראק ב-1981 ובסוריה, על פי מקורות זרים, ב-2007. אוניות ושיירות נשק לפלסטינים הותקפו בסודאן ובים האדום וראשי ארגוני טרור סוכלו באופן ממוקד.

השאלה האם על מדינת ישראל לפעול נגד התעצמות האויב ונגד איומים פוטנציאליים ולהנחית עליהם מכת מנע צבאית איננה טריוויאלית. קיימות שתי גישות מנוגדות לנושא:

- א. **התפישה הפסיבית** הטוענת שאין יכולת לטפל בכל האיומים המתהווים, מה עוד שטיפול בהם עלול להסלים לכדי מלחמה ואף להגדיל את המוטיבציה של האויב לפעול לבניין כוחו. היעד של ישראל הוא להשיג תקופות שקט ארוכות ולכן לא יהיה זה נכון לפעול כנגד התעצמות ולקצר את תקופות השקט. יש לבנות כוח מרתיע וההתמודדות עם יכולות האויב ונטרולן תתרחש רק כשהאויב יתקוף את מדינת ישראל. תפישה זאת הובילה את מי שהתנגד לתקיפת הכור העיראקי ב-1981 ואת מי שלא אישר פעולות נגד התעצמות חזבאללה לאחר הנסיגה מלבנון ב-2000 או לאחר מלחמת לבנון השנייה ב-2006.
- ב. **התפישה האקטיבית** הטוענת שמחיר ההתעלמות מאיומים עתידיים ומבנין כוח שעלול לגבות ממדינת ישראל מחיר כבד, או אפילו לאיים על עצם קיומה, מחייב – במקרים הרלוונטיים – לפעול להסרת האיום הפוטנציאלי גם במחיר סיכוני תגובה והסלמה.

בעשור האחרון ניהלה מדינת ישראל שלושה מבצעים גדולים כנגד ארגוני טרור – ב-2006 מול חזבאללה בלבנון וב-2009 ו-2012 כנגד החמאס ברצועת עזה. בכל אחד מהעימותים האלה לא הייתה כוונה להשיג ניצחון מוחץ ("מיטוט החמאס") ואלו גם לא היו מטרות המבצעים. אלה נועדו להשיג שקט בצפון ובדרום ולחזק את ההרתעה הישראלית. עם זאת, בשלושת המקרים היה ברור שיש לטפל גם בהתעצמות העתידית של ארגוני הטרור לאחר ההגעה להפסקת אש. המנגנונים לטיפול בהתעצמות היו אמורים להיות חלק מהסכמי הפסקת האש – במקרה של חזבאללה – החלטת האו"ם 1701, ובמקרה של "עופרת יצוקה" – החלטה 1860 והתחייבות מצרית ואמריקאית. שני המנגנונים כשלו באופן מוחלט. ב-2012 לא הייתה אפילו מראית עין של הקמת מנגנון לטיפול בהתעצמות. כך נשאר הנושא כדילמה אסטרטגית ומבצעית על שולחנם של מקבלי ההחלטות בישראל.

- קיימים ארבעה שיקולים מרכזיים בדיון מסוג זה:
1. קיומה של יכולת מודיעינית ומבצעית לעצור את ההתעצמות. ללא יכולת זאת, אין משמעות לשיקולים האחרים.
 2. הערכת הערכיות של פעולת המנע – ברור שאין טעם להסתכן בהסלמה ותגובת אויב באם סיכול התעצמות אינו ערכי. עם זאת, התעצמות בעלת משמעות אסטרטגית – יכולות לא קונוונציונליות, מערכות הגנה אווירית מתקדמות, טילים ארוכי טווח – היא יעד המחייב לשקול בכובד ראש את האפשרות של סיכולה.
 3. עלויות וסיכונים מהפעולה – האם הסיכונים מהפעולה, ובמרכזם תגובת היריב הצפויה, הפוטנציאל להסלמה, חשיפת מקורות מודיעין ויכולות מבצעיות, מצדיקים את ההישג מפעולת המנע. מה המאזן ביניהם לבין העלויות והסיכונים של אי נקיטת פעולת מנע והימנעות מפגיעה בהתעצמות האויב? ברור שכדי להצדיק פעולת מנע יש להראות, כי משוואה זו מצביעה על מחיר גבוה יותר של מדיניות פסיבית.
 4. שיקולים שמעבר לסוגיית ההתעצמות הנקודתית וסיכולה – עמדת המעצמות, הקרנה לזירות אחרות, תרומה להרתעה וסוגיות מעטפת רלוונטיות נוספות.

אנסה לבחון ישימות שיקולים אלה לתקיפה הישראלית, על פי מקורות זרים, של נשק מתקדם שהועבר לחזבאללה.

1. לאור תוצאותיה של התקיפה המוזכרת לעיל ברור כי בידי המבצעים היו קיימים מודיעין מעולה ויכולת מבצעית מרשימה לביצוע התקיפה.
2. באופן ברור, נמנעה העברת יכולת מבצעית מתקדמת, שהייתה עשויה לאתגר את העליונות האווירית הישראלית בעימות עתידי בלבנון או להציב מארב לטיסות ביון הכרחיות לאיסוף מודיעין על בניין הכוח והתעצמותו של חזבאללה.
3. הערכה של תגובת היריב:

סוריה – למשטר אסד אין אינטרס להגיב מיד ובעוצמה על התקיפה. המשטר נמצא בקרב הישרדות ובעיצומה של מלחמת אזרחים. צבאו של אסד עסוק בעיקר במאבק זה ויכולותיו מול ישראל נשחקות. אסד מבקש למנוע התערבות בינלאומית שתשנה את מאזן הכוחות במאבק בסוריה, ולכן אין לו אינטרס לפתוח חזית חיצונית מול גורם כוח משמעותי ביותר כמו ישראל. שיקול נוסף הוא הפגיעה האפשרית בקשריו של אסד עם פטרונו במוסקבה. העברת נשק רוסי לחזבאללה איננה לגיטימית ומהווה הפרה של הבטחות הסורים לרוסיה, בעלת ברית חיונית של סוריה, המגנה עליה במועצת הביטחון ומונעת התערבות בינלאומית בטבח שמתרחש בה. מסיבה זו סוריה מיהרה לפרסם, כי התקיפה בוצעה על מכון מחקר צבאי ולא על שיירת נשק. אסד לא ירצה לסכן את הברית החשובה לו עם רוסיה ולכן יימנע מהסלמת האירוע.

חזבאללה – לארגון אין לגיטימציה להגיב על פעולה זו – הוא איננו "מגן סוריה", ומכיוון שהתקיפה נעשתה על אדמת סוריה העם הלבנוני לא יסכים לפעולה שעלולה לערב את לבנון בלחימה, כדי לשמור על אינטרסים זרים-סוריים. חזבאללה הוא גם מפר סידרתי ומתמשך של החלטת מועצת הביטחון 1701 באשר לאיסור העברות נשק ללבנון. הארגון אמור לשמש בעיקר כמכשיר צבאי איראני כנגד ישראל למקרה שבו משבר הגרעין יתפתח לעימות צבאי. בשל כול אלה הלגיטימציה של חזבאללה לתגובה על התקיפה נמוכה בתוך לבנון ומחוצה לה.

לסיים - שתי נקודות חשובות שיש להמשיך ולעקוב אחריהן:

ישראל לא לקחה אחריות על הפגיעה בסוללת ה-SA-17, שהייתה בדרכה לחזבאללה. עובדה זו אפשרה לסורים ולחזבאללה מרחב הכחשה. אכן לא הייתה תגובה צבאית מיידית, וזאת אף שסוריה וחזבאללה בחרו לא להיכנס למרחב ההכחשה. עם זאת חשוב לציין שגם אם לא הגיבו מיידית ולא הסלימו את העימות, חזבאללה וסוריה מחזיקים באפשרות להגיב במועד מאוחר יותר, לסגור חשבונות פתוחים ולעשות זאת בזירות רחוקות, ומבלי לקחת אחריות על התגובה. העברות הנשק – כולל נשק איכותי שחוצה את הקווים האדומים של ישראל – ימשכו ויאתגרו את מקבלי החלטות בישראל גם בעתיד. ישראל תידרש להמשיך ולשקול בכובד ראש את סכנת ההסלמה, שתתגבר מאירוע לאירוע. המתכננים המבצעיים בישראל צריכים להניח, כי כל יכולת מבצעית, ידע ואמל"ח שקיים בסוריה או באיראן עלול להגיע, או שהגיע כבר לידי חזבאללה.